

je Bhubaneswari Bhaduri progovorila vlastitim tijelom: “Taj komunikacijski fijasko me toliko uzrujao da sam u prvoj verziji ovoga teksta napisala, u tonovima strastvene lamentacije: podčinjeni [subaltern] ne mogu govoriti!” (str. 157). Da ironija bude veća, to uštkavanje nije došlo iz redova imperijalnih centara već od emancipiranih žena srednje klase suvremene Indije.

Kada se s distance pogleda u oči vlastitim dominantnim interpretacijama društva, možda nam je Gayatry Chakravorty Spivak mnogo bliža no što bi se to na prvi pogled moglo činiti.

Tomislav Pletenac

**Goran Pavel Šantek: *Anthropos religiosus:*
*antropološko-religijski ogledi***

Zagreb: Ibis grafika, 2011., 117 str.

Nedavno objavljena knjiga znakovitoga osnovnog naslova *Anthropos religiosus* Gorana Pavela Šanteka bavi se složenim odnosom antropologije i religije. Autor taj odnos promatra kroz različita povijesna razdoblja i teorijske perspektive. Kako sam navodi, neposredan povod za pisanje knjige bilo je pokretanje kolegija Povijest antropologije na studiju etnologije i kulturne antropologije Filozofskoga fakulteta u Zagrebu. Budući da je religija predstavljala jedan od središnjih fenomena antropološkog interesa od početaka antropologije do danas, autor kroz proučavanje odnosa antropologije i religije daje instruktivan pregled stvaranja antropologije te prikaz razvoja antropoloških teorija do konačnog oblikovanja akademske discipline i njezina institucionaliziranja. Pregled tako završava s djelom Émilea Durkheima. Autor, dakle, daje iscrpan pregled razvoja antropologije i antropoloških teorija prije institucionaliziranja discipline te pregled odnosa antropologije i religije u tome razdoblju, odnosno prikazuje kako se razvoj antropologije reflektirao na proučavanje religije. Odabrani pristup ima iznimnu edukativnu vrijednost. Pružajući uvid u predinstitucionalni razvoj antropologije i njezinih teorija, knjiga tematizira često zanemaren, a iznimno važno razdoblje nastanka i razvoja antropologije. Naime, začeci antropologije mogu se naći i prije njezina utemeljenja kao akademske discipline. Tako autor pod antropologijom u širem smislu smatra svako znanstveno proučavanje društva i kulture, dok u užem smislu pojam antropologije koristi za socijalnu ili kulturnu antropologiju, znanstvenu disciplinu institucionaliziranu krajem 19. stoljeća.

Predinstitucionalna antropološka (drugim riječima, protoantropološka) istraživanja dio su nastanka društveno-humanističkih znanosti. Teorije i metode nastale u tom razdoblju uvelike su utjecale na razvoj društveno-humanističkih akademskih disciplina i akademske antropologije. Poznavanje protoantropoloških temelja iznimno je važno za integralno sagledavanje discipline i za kritičku procjenu njezinih teorija i metoda.

Ogledi u knjizi podijeljeni su u tri djela: 1. “Antropologija i religija. Od početaka do Émilea Durkheima” – u ovome je dijelu izložen pregled antropoloških teorija koje su imale odlučujući utjecaj na kasnije oblikovanje antropologije kao zasebne akademske discipline; 2. “Doprinos razmatranjima razvoja metodologije antropološkog rada. Od početaka do Émilea Durkheima” – ovaj dio razmatra doprinos proučavatelja kulture i društva metodologiji istraživanja kasnije razvijene akademske antropologije, 3. “Neokatekumenski put. Nastanak, povijesni razvoj, cilj i put njegova ostvarivanja” – u eseju na kraju knjige prikazuje se strukturiranje katoličkog pokreta Neokatekumenski put.

Kvaliteta knjige sadržana je u autorovu pristupu temi. Naime, on povijesnom pregledu razvoja antropologije te odnosu antropologije i religije prilazi kroz razradu specifičnih problema, a ne samo kroz faktografski prikaz. Takav pristup omogućava uvid u bitne odrednice i probleme kojima se antropologija bavi i koje ju određuju kao disciplinu i danas. Autor tako pruža kvalitetan alat za kritičko procjenjivanje suvremene antropologije uz mnoštvo činjenica i sintetskih teorijskih zaključaka. Tako npr. prvo poglavlje, koje tematizira začetak antropološke misli od antike do prosvjetiteljstva, autor zatvara spoznajnim i istraživačkim perspektivama što su u tom razdoblju akumulirane. Otkrivamo da se nakon prosvjetiteljstva u antropološkoj i znanstvenoj misli razvila problematika društvenoga i individualnoga, razumnoga i emocionalnoga, objektivnoga i subjektivnoga, univerzalnoga i partikularnoga te materijalnoga i duhovnoga. Navedene proturječnosti nastoji sintetizirati i teorijski razriješiti G. W. H. Hegel čiji rad autor reprezentira na vrlo prihvatljiv način. Jasno je, naravno, da problematika navedenih proturječnosti i danas intrigira društvene znanstvenike predstavljajući vrelo teorijskih i metodoloških promišljanja. Problemski pristup nastavlja se iznošenjem bitnih dijelova znanstvenog proučavanja društva i kulture Karla Marxa, Maxa Webera i Émilea Durkheima. Iz tog dijela doznajemo da je za Marxa čovjek prije svega djelatno društveno biće koje aktivno mijenja prirodu i povijest. U poglavlju o Maxu Weberu istaknut je njegov metodološki individualizam i važnost interpretacije u analizi društva i kulture, dok su za rad Émilea Durkheima ključni koncepti organske i mehaničke solidarnosti, kolektivnih predodžaba te društvenih činjenica. Autor posebno detaljno prikazuje Weberov i Durkheimov prinos na području znanstvenog proučavanja religije. Poglavlje završava zaključkom da je najvažniji doprinos

protoantropološkog razdoblja bila ideja o postojanju cjelovitih kulturnih i društvenih sustava koje je znanstveno moguće proučavati.

Drugo se poglavlje bavi metodološkim doprinosom protoantropoloških istraživanja. U njemu autor kroz povijesni prikaz problemski razmatra mnoga bitna metodološka pitanja. Tako npr. razmatra razliku između metodološkog individualizma i kolektivizma, univerzalizma i relativizma, empirizma i racionalizma itd. Poglavlje je posebno interesantno jer detaljnije izlaže prinos Wilhelma Diltheya, koji je prvi jasno definirao razliku između prirodnih i društvenih znanosti. Iako je ova podjela podložna kritici, Dilthey je snažno utjecao na razvoj društveno-humanističkih znanosti. Iz njegova rada baštinitimo jasan uvid o tome da se društveno-humanističke znanosti bave značenjima, a ne činjenicama te da u svojem istraživačkom radu koriste interpretativnu metodu. Njegov doprinos i utjecaj na druge istraživače danas se često zanemaruje.

U trećem poglavlju autor prezentira svoje antropološko istraživanje jednoga religijskog pokreta. Kombinirajući emski i etski istraživački pristup, daje sažet ali informativan pregled razvoja i nastanka katoličkog pokreta Neokatekumenskog puta. U knjizi razvoj tog pokreta možemo promatrati kroz pregled razvoja suvremenog društva i kulture. Autor razvoj pokreta stavlja u kontekst promjena u društvenoj strukturi posebno istražujući utjecaj tih promjena na oblike religioznosti. Na kraju ovog poglavlja prezentirano je ustrojstvo i način funkcioniranja Neokatekumenskog puta. Valja napomenuti da se treće poglavlje temelji na autorovoj doktorskoj disertaciji.

Knjiga Gorana Pavela Šanteka *Anthropos religiosus* iznimno je vrijedan edukativni materijal koji pruža kvalitetan pregled predinstitucionalnog razvoja antropoloških teorija i metoda. Svakome tko se upusti u sustavno izučavanje antropološke znanosti knjiga će sigurno biti od velike pomoći.

Duško Petrović

Tomo Vinšćak: *Tibetski buddhizam i bön*

Zagreb: Ibis grafika d. o. o., 2011., 140 str.

Uvodno¹ možemo istaknuti da je riječ o prvoj domaćoj stručnoj knjizi o Tibetu (tib. *Pö-yul* ili *Böd-yul*), zemlji na krovu svijeta na nadmorskoj visini između tri i pet tisuća metara, a koja je u cijelosti posvećena tibetskom buddhizmu i bönu. Točnije, knjigu *Tibetski buddhizam i bön* možemo promatrati kao autorovo

¹ Pojedina pravopisna rješenja u ovom prikazu slijede ona u prikazanoj knjizi.